212

Др. ЛУКА МИШУГА

ПРИКАРПАТСЬКА РУСЬ

СУЧАСНИЙ СТАН

ВІДЕНЬ, 1921
НАКЛАДОМ „УКР. ПРАПОРУ"

.З
Ш

Др. ЛУКА МИШУГА

Підкарпатська Русь

Сучасний стан

ВІДЕНЬ, 1921
Накладом „Українського Прапору“

BIBLIOTHÈQUE
SOCIÉTÉ SCIENTIFIQUE ŠEVČENKO

ДРУКАРНЯ „АДРІЯ“ ВІДЕНЬ, II.

ВСТУП.

„Там, де Чорногора сумно
Угрів край витає,
Там, де Біла Тиса шумно
Чорну доганяє —“

там простягається Підкарпатська Україна, та частина нашої землі, яка визначається тим, що не поминув її мовчанкою ні оден живіщий ум між Українцями й чужинцями, як і хочби короткий час, хочби кілька днів ступали по ній. Чому? Бо та земля дуже гарна, дуже бідна і дуже цікава. Вона цікава для ученого й поета, для політика й туриста, для маляря й археольоґа, словом — для кождого, кого цікавить краса і доля землі і людей.

Оця книжечка — вислід дуже коротенького побуту автора на Підкарпатській Україні, — цінна тим, що являється вона немов моментальною знимкою її стану з цего великого, переломового часу. Для нас, галицьких Українців, має вона ще крім того особливе значіння, бо в ній автор скрізь підчеркує працю Галичан при духовій і матеріяльній відбудові Підкарпатської

України. Ця скромна книжечка буде колись одним з гордих свідоцтв робучости й запопадливости галицьких втікачів-ізгоїв, які викинені страшними переслідуваннями з рідної Галичини — скрізь працювали для українського народу, його культури й підготування до державного життя. Ідея книжечки: підчеркнути, що сила й значіння Галичан полягає на тім, щоби не шукати наживи, але працювати з самовідреченням для добра свого народу — заслугує на особливу згадку.

В звязку з цим слід зазначити, що Уряд Підкарпатської України або бодай його півофіціяльні інституції повинні видати державним коштом давніщі цінні праці Галичан, менші і більші, наукові й публіцистичні, присвячені тій землі, по відповіднім справленню їх і доповненню. До тих праць належать: стара, але дуже цікава Історія Підкарпатської Руси Василя Лукича, наукові праці або витяги з праць Томашівського, Гнатюка й покійного Франка та маленька публіцистична праця В. Охримовича, а крім того гарні поетичні леґенди „Срібної Землі“ пера Василя Пачовського.

Редакція.

Сен-жерменським договором з дня 10. вересня 1919 р. вилучено з території давної Угорщини прикарпатську українську полосу та прилучено її як автономну країну під офіціяльною назвою „Підкарпатська Русь“ до чехословацької республики. Першим адміністратором Підк. Руси був чеський москвофіл Др. Брейха, якому на домагання Центральної Руської Народної Ради в Ужгороді додано як дорадчий орґан Директорію. Президентом її був Др. Григорій Жаткович. За старанням Ради і Директорії заступлено місце адміністратора ґубернатором, на якого покликано Григорія Жатковича, що недавно уступив.

Підкарпатська Русь обнимає тепер 12.097 km^2 і має 572.028 населення, майже виключно українського. Бо територія з мішаним населенням або остала при Угорщині або прилучена до Румунії. До Румунії прилучено навіть великий шмат чисто української мараморошської жупи. Підк. Русь поділена адміністративно на 4 жупи (Ужгородська, Берегсаська, Мукачівська і Мараморошська), жупа на жупанатські уряди (5 до 6 на одну жупу, відповідають гал. повіт. комісаріятам), а ті знова на нотаріяти, які обнимають одно до трох сіл.

I.

Підкарпатська Русь, — це від віків Богом і людьми забута земля, країна нечуваного в Европі національного, культурного й соціяльного поневолення півміліонового руського народа*), одинокого правного господаря цеї землі. Вона почала тепер жити новим життям, яке нагадує мені життя Волині з часів австрійської окупації. Культурна праця, а зосібна пробудження національної свідомости серед темної, зубожілої, мадярськими й москвофільськими аґітаторами національно спаралізованої народної маси йде на Підк. Руси майже тими самими шляхами, як йшла того самого рода праця Галичан в часі світової війни серед їх братів на Волині. Тут і там завважую в тій чи иншій формі ті самі перешкоди з боку чужих нам по національности людей, ту саму недостачу прямолінійности й рішучости в політиці урядових сфер, ту саму деморалізуючу москвофільську течію, ту саму велику ріжницю між селом і чужим йому містом і той сам поважний вклад галицько-українського інтеллекту, сприту та патріотизму. Тут і там бачу, як починається велике діло, бачу, як відроджується нація. Вірю, що чеський нарід і уряд зрозуміє цю епохальну хвилю, що підіпре свого славянського брата та

---

*) Уживаю терміну „руський“, бо такий принятий тепер в письмі й слові на цілій Підк. Руси. Він тут рівнозначний з „українським“.

не поступить так, як поступає злочинна рука польського варварського окупанта на Волині, що замикає наші з трудом заложені школи, що перемінює церкви на костели, а свідомих людей наших кидає в тюрму. Я вірю, що це велике діло увінчається тут повним успіхом і що в довершенню цего діла припаде Галичанам почесне завдання, себто—львина часть праці. І тільки праці, а нічого більше!

Гурток Галичан на Підк. Руси невеликий, але добірний: на кожнім полі має своїх людей. І тому багато хосенного можна з ним зробити. Гурток цей мусить мати одначе це на увазі, що він може в короткім часі розійтися. Берім під увагу от хочби корисне вирішення української державности в Галичині. Більша частина Галичан схоче зараз вертати до краю. А що буде тоді з культурними і фінансовими інституціями, видавництвами, школами і т. д., в яких там працюють Галичане? В чиї руки готові вони попасти? Відповідь на це ясна. Тому то Галичане мусять вже тепер доложити всіх сил, щоби підшукати й підготовити відповідні сили з тамошних людей, які продовжувалиб їх працю не тільки з фахового, але й національно-ідейного боку.

Галичане мусять за всяку ціну пробити національну прірву між чужим нам містом і нашим селом. Інтеліґентніщий елемент треба зєднувати для нашої справи не тільки театральними виставами й концертами, але треба його доконче за-

цікавити нашою історією, літературою й штукою. Питання нашої державности розяснювати викликаним в світовій війні правом самоозначення народів, розвалом Росії і т. п., а це все в формі публичних лекцій. Того рода лекції уряджували ми й на Волині, а слухачів, в немалій части Жидів, зголошувалося дуже багато. Такі лекції можнаби виголошувати в міру потреби не тільки в руській мові, але й по чеськи та в инших мовах. Між тамошною й галицькою інтеліґенцією знайдуться певно люде, що говорять ріжними мовами. Я свідомий цего, що праця буде дуже важка, а реальний хосен на разі невеликий. Але це буде культурна спроба духового зближення та приєднання чужих нам елементів для зрозуміння нашої ідеї. Бо саме в культурности цеї спроби лежить її сила.

Мушу ще згадати про курси руської мови для старших, себто для тих, яких не обовязує шкільний примус. Уважаю їх необхідними для Чехів, Мадярів і Жидів. Вониж не вміють по руськи, бо навіть в школах їх не вчили. Деж і від кого мають учитися? — я завважав, що Галичане творять в Ужгороді свій гурток та жиють по більшій части між собою. Думаю, що таке саме буває і по инших містах. З товариського огляду треба їх за це без сумніву похвалити, що держаться купи. Одначе з огляду на національно-освідомлюючу роботу треба їм звернутися в инший бік. Ґаличане мусять навязувати щирі

відносини з тамошними Русинами, добиватися всіми способами до зденаціоналізованого руського міщанства, бувати гостем в їх домах, зживатися з ними в товариськім життю. В цей спосіб освідомлять їх національно далеко легше, ніж часописями, яких вони може ще й не читають, або виставами, яких вони ще добре не розуміють. У. С. С. на Волині добилися до сердець навіть таких дівчат, які не тільки що не говорили по українськи, але й соромилися прохожуватись з тими, що говорили укр. мовою. Ті самі дівчата стали по двох роках одними з перших укр. учительок і такими остали мимо польського терору й до нині! На це не треба забувати. Через дітей найкраще можна дійти й до старих, а це важне.

Чужої несловянської культури не виженемо ні буком ні законами, тільки протиставленням їй своєрідної культури. Праобразом руської культури являвся тут тип Підкарпатського Русина, себто бідний, всіми погорджуваний і зненавиджений неграмотний мужик, якого одинокою духовою розрадою була церква й корчма. Інтеліґенції по національности руської не було тут до війни майже ніякої. І думаю, що власне тепер в товариськім зближенню буде можна кинути на цю справу дуже легко трохи инше світло. Придніпрянське жіноцтво, це, що залишилося з капелі Кошиця, моглоб рівнож навязати зносини з тамошними жінками й ширити на свій лад національному свідомість.

Відчуваю, що між гуртком Галичан і урядовими сферами немає відповідного, для добра загальної справи так пожаданого контакту. Гнила атмосфера, яка в цей спосіб витворюється і якій пособляють часті слухи, що того а того Галичанина усувають або усунути мають з посади та недостача повного довіря до галицьких Українців і т. п., може потягнути за собою дуже небажані для обох сторін наслідки. Для урядових сфер повинно бути ясним, що галицькі Українці, це найсильніща опора проти чужої орієнтації й аґітації. І думаю, що це досить важкий арґумент, який говорить за конечністю прочищення цеї атмосфери. З боку Галичан потреба до цего рівнож якоїсь авторитетної, старшої й незалежної особи, яка булаб лучником між місцевою владою і гуртком Галичан та старалася усувати заздалегідь всякого рода напруження. Думаю, що тим далосяб багато дечого направити.

Місцева влада на Підкар. Руси і центральні власти чехословацької Республики повинні мати на увазі, що Підк. Русь верне на завсігди до сімї славянських народів певно тільки тоді, якщо стане дійсно „руською країною“, як дістане руський сойм, руський уряд, руську школу та руську церкву. Це треба розуміти так, що ті інституції мають служити вірно інтересам руського народу, бо національности поодиноких осіб занятих в урядах не торкаємо. Так треба на мою думку

поставити справу Підк. Руси. Того вимагає не тільки наш інтерес, але й чеської державности.

А тепер ще одно. Підкарпатську Русь уважають многі ще й тепер за ніщо инше, як за терен наживи. Для Галичанина не може вона одначе бути нічим иншим, як тільки духовою та культурною пустинею, серед якої його завдання: бути гноєм, який дає родючу силу облогови. Він має тут зігнити, аби тим буйніще могли вирости нові парости життя та культури й державности на шматку прастарої української землі. Ті слова покійного Микола Евшана повинен собі кожний Галичанин добре затямити. Тут може побідити тільки ідейна праця. І тільки перед нею склонять свої голови скорше чи пізніще свої і чужі і в такій праці повинні Галичане вести перед! Цего шляхотного суперництва ніхто не возьме їм за зле, коли побачить, що не залежить їм ні на титулах, ні на посадах, ні на грошах, а тільки на чесній, ідейній роботі. Якщо буде так, то в історії відродження нашої нації ці тихі, ідейні робітники знайдуть певно не менш почесне місце, як ті, що за народний ідеал голови свої положили.

II.

В. Гнатюк, який знав Підкарпатську Русь мабуть чи не найкраще зі всіх Галичан, ось так характеризує довоєнне духове життя Підкарпатських Русинів: „Є воно на тім ступені, на якім

стояли галицькі Українці на початку 19. століття". Як воно ще виглядало з кінцем 1919 р., вияснить найкраще осьтакий факт. В листопаді 1919 р. піддали Галичане тамошним Русинам думку влаштувати перші публичні вечерниці. Цей обяв чисто товариського життя вважався ще тоді таким великим і небезпечним кроком політичним, що над ним радила серіозно перша автохтонна Директорія Підк. Руси!... Одначе мимо цих важких обставин пробито в кінці на Підк. Руси невсипущою працею тамошних свідомих Русинів та Галичан найбільш важкі перепони. Це, що до тепер осягнено, представляє дуже значний культурний і національний дорібок, особливо, коли зважимо, що перед двома роками не було тут майже нічого.

Весь культурний довоєнний рух, якщо про такий можна взагалі говорити, був тут у руках духовенства. А національно свідомих священиків не було. Узнавано тільки греко-католицький обряд, „görök katholikus", а руської народности ні. І тільки в такім обрядовім дусі могла бути ведена яканебудь культурна робота. Все, що носило ціху національну, було вже тим самим противне державним інтересам і заборонене.

Хто й яку культурну роботу робить тепер на Підк. Руси під цю пору?

Зачну від шкільництва. Спинює його розвій недостача фахових, національно свідомих учительських сил, бо Галичан не дуже радо до служби приймають і брак шкільних підручників (бо ті,

які є, не відповідають духови змінених політичних відносин). В боротьбі за літературну (руську чи російську) мову вже побідила народня мова. Завдячувати це треба статутови для Підк. Руси, шкільному референтови Пешекови та галицьким учителям. В народніх школах вчать по руськи. Учителів Галичан буде коло сотки. Тому, що вони жиють в тіснім контакті з народом, говорять в школі та в дома народною мовою й закладають читальні й кооперативи, — мають особлившу симпатію у населення. Про учителя Турянського з Кайданова розповідають. що приходили до нього депутації зі всіх сусідних місцевостей з просьбою, перебрати їх дітей на науку або дати їм на учителя „такого Українця, як він".

У всіх більших містах є горожанські (виділові) школи. В звязку з ними подам ось такий цікавий факт, знаменний для праці Галичан. До народної школи в Ясіню приділено учителя Миколу Водоноса, гал. Українця. В короткім часі зорґанізував він і перемінив на власну руку народню школу на руську горожанську, повідомив про цей доконаний факт шкільний реферат при ґубернії, а той приняв це до відома.

Ґімназій маємо на Підк. Руси три: в Берегсасі, Ужгороді й Мукачеві. По закону це ґімназії руські з мадярськими паралельками.

Директор реальної ґімназії в Берегсасі — п. Алиськевич, б. дир. укр. ґімназії в Перемишлі.

Руських кляс маємо в сім році I.—IV., зорґанізовано їх на території більш мадярській в цей спосіб, що директор з професорами Галичанами (п. п. Демчук, Крайчик, Кульчицький) вандрували по селах і стягали молодь до школи. Учителів Галичан є сімох. Кромі згаданих вчать: В. Пачовський, Заклинський, Дідик і Палятинський. Ґімназія мішана, мужеська й жіноча разом. Кляси виглядають по словам проф. Бирчака так, що в перших лавках сидять дівчата, а в дальших паничі в черевиках та чорнім одязі разом з гуцуликами в киптарях, ходаках і вишиваних сорочках. Підручників нема. Читанок Крушельницького не вільно там уживати, бо писані фонетикою... Тому учитель або відчитує з книжки поодинокі уступи, або переписує їх етимольоґією на таблиці. Учеників підкарпатських Русинів і Галичан-еміґрантів є коло 130.

В ґімназії в Мукачеві нема ні одного Галичанина учителя. Вчать Карпаторосси або корінні Росіяне, які туда прибули з розбиттям армії Денікіна. В одних клясах вчать народною мовою, в других по російськи...

В ужгородській ґімназії немає рівнож одноцільности що-до мови. Одні вживають української термінольоґії, другі російської, инші карпаторуської. Про директора ґімназії ходять слухи, що студіює церковно-словянську мову, бажаючи ввести її як мову літературну!...

В 1920 р. мала повстати в Ужгороді за спонукою Галичан фільософічна академія для висшої фахової освіти тих учителів, які покінчили учительський семинар або ґімназію. Задля недостачі відповідного числа кваліфікованих слухачів відложено її отворення до осени 1921 р.

Учительських семинарій, званих „препарандами“, є дві: в Ужгороді й Мукачеві. З Галичан вчить там сотн. Косар. З тих семинарій виходять т. зв. дякоучителі; для піднесення уровеня їх освіти улаштовано підчас ферій 1920 року в Ужгороді й Мукачеві доповняючі курси, в яких вчили Карпаторуси, Галичане й Чехи.

В 1920 р. переведено з рамени ґуберніяльного земельного реферату за спонукою й під проводом Галичанина інж. Творидла учительсько-господарські курси. Трудом п. Творидла зорґанізовано й затверджено господарську школу в Домбоку. Після ферій будуть відчинені в Севлюши й Мукачеві дві торговельні школи з руською викладовою мовою.

III.

В культурнім і національнім піднесенню нашого народу на Підк. Руси бере значну участь товариство „Просвіта“, основане 9. мая 1920 р. Місто осідку Т-ва Ужгород (Капітульна 10), а голова його Др. Юлій Бращайко. „Просвіта“ має філії в Берегсасі, Ясіню та Густі. Орґанізація

читалень по селах не дала задля недостачі фондів таких вислідів, яких належалоб ожидати. Діяльних читалень є всего 25, а 17 таких, які вже зорґанізовані, але досі не відбули ще загальних зборів. Вже на самім початку своєї діяльности взялася „Просвіта“ до великої праці: будови „Народного Дому“ в Ужгороді, в якім малиб бути приміщені всі культурні й економічні руські інституції. Референтом цеї справи вибрано Галичанина Д-ра М. Новаковського, дуже запопадливого адміністратора. При Т-ві зорґанізовано кілька комісій, з яких на особлившу увагу заслугує музейна й бібліотечна. Комісія музейна виготовила між иншим до правительства меморіял відносно заборони вивозу з Підк. Руси памяток руської культури та звернула увагу на музей ім. Теодора Легоцького*), який закупили в неправний спосіб Жиди та хотіли вивезти за границю. Це одинокий музей на цілу Підк. Русь! Теодор Легоцький призбирав у своїх частих подорожах по Европі й Азії, а передовсім Мадярщині та Підк. Руси багато археольоґічного, передісторичного і етноґрафічного добра. Його бажанням було зробити з цеї збірки публичний

*) Теодор Легоцький (родж. 5. X. 1830, † 25. XI. 1915) походив зі старого роду в Фужині коло Фіюме. Від 1866 р. перебував як адвокат в Мукачеві. Найбільша його праця це „Монографія бережанской жупы въ 3-хъ томахъ.“ Був це учений археольоґ, етноґраф та історик, який ціле життя своє присвятив дослідам культури Підк. Руси.

музей. В тій цілі заснував він 1907 р. музейне товариство в Мукачеві. Воно оцінюючи заслуги основателя назвало себе „Музейним Товариством імени Теодора Легоцького.“ *) По смерти Легоцького кинулися на музей користуючись політичним переворотом, ріжні Ж'иди-спекулянти. Т-во „Просвіта“ має за собою неоцінену заслугу, що взялося до охорони цеї так високо культурної інституції.

Музейна секція, опираючись на сен-жерменськім та тріянонськім договорі, поробила рівнож відповідні кроки в справі ревіндикації культурних памятників Підк. Руси з музеїв у Будапешті та Відні, й предложила урядови готовий проєкт розпорядку в цілі охорони памятників старовини.

Видавнича комісія „Просвіти“ мусить боротися з великими труднощами задля малої скількости наших друкарень.**) Мимо цего видала кілька хосенних книжок, як „Історія Підкарпатської Руси“ В. Пачовського, друкує цікаву річ Д-ра В. Бирчака: „Літературні стремління Підкарпатських

---

*) Гляди: Календар на 1921 р, виданий в Ужгороді акц. тов. „Уніо“, ст. 48.

**) Друкарень з нашими черенками є на Підк. Руси всего чотири, а саме: „Уніо“ та „Фелдеші“ в Ужгороді, одна державна й одна неповна в Мукачеві. Супроти зростаючого видавничого та часописного руху вони не в силі виконувати замовлень на час, а до того ще й мова виходить дивна, бо не мають деяких букв, як „є“, „ґ“, „ї“, „ô“.

Русинів від найдавніщих часів до тепер“ і и. „Бібліотека Т-ва „Просвіта“ складається з 930 чисел, понад 1200 томів, присланих по більшій части львівською „Просвітою“.*)

Подібно як на Великій Україні й у Галичині, відграє народний театр і на Підк. Руси велику ролю в пробудженню національної свідомости. „Руський Театр в Ужгороді“, істнує від 15. січня 1921 р. як автономна секція тов. „Просвіта“. Має він на ціли плекання театрального мистецтва серед українського народу на Підк. Руси. В склад його входять Придніпрянці та Галичане, по більшій части учасники Капелі Кошиця. Вистави дають в міськім театрі. Режісером є Борис Кревецький, бувший директор державно-драматичного театру в Київі. Дотепер виставлено „Учителя“, „Наталку Полтавку“, „Суєту“, „Наймичку“, „Ой не ходи Грицю“ та багато инших штук.

---

*) На Підк. Руси маємо ще такі бібліотеки:

а) Консисторіяльну при капітулі в Ужгороді. Є там цінні річи, писані майже тільки в мадярській та латинській мові.

б) Дуже інтересну бібліотеку оо. Василіян в Ужгороді та на Чернечій горі коло Мукачева.

в) Велику етноґрафічну збірку ґрафів Шенборнів в Чанадієві (Сен Мікльош), яка має коло 15.000 томів і містить матеріял, який для історії Підк. Руси має неоцінену вартість

та г) бібліотеку при ґімназії в Мукачеві. В найблизшім часі має бути основана ще Державна Бібліотека.

З економічних інституцій треба згадати в першу чергу „Підкарпатський Банк“ в Ужгороді. Основано його в маю 1920 р. за допомогою американських Русинів. Зорґанізував його Др. Мих. Новаковський. Ініціяторами були о. Волошин, Др. Ю. Бращайко та К. Грабар. Банк переводить головно грошеві трансакції наших еміґрантів в Америці, фінансує прокормлення краю та дає дрібний кредит селянам. Має філію в Америці в Mc. Keesport, „American Exchange Bank“, а в краю філії в Мукачеві та Густі. За перших шість місяців було чистого доходу 250.000 ч. к. В банку є занятих пятьох Галичан, трох Придніпрянців та девятьох Підк. Русинів. Конкуренційна москвофільська інституція „Русскій Народный Банкъ“ основана на малім акційнім капіталі — не має виглядів на розвиток.

„Краєвий Кооперативний Союз“ оснований 1920 р. за ініціятивою і при допомозі капіталу „Ustředni Jednoty Českoslov. Spolků“, зумів мимо невдячного ґрунту заложити в короткім часі 5 філій та 50 кооперативних спілок. Москвофільський, конкуренційний „Русскій Кооперативный Союзъ“ не проявив досі ніякої діяльности.

На Підк. Руси маємо ще дві важні інституції, а то: „Сільський Господар“, зорґанізований головно М. Творидлом і „Товариство для збуту худоби“, яке заложив і веде В. Струк (Галичанин). З нашого досвіду в Галичині знаємо добре, яку важну ролю відіграли ті дві інституції

в економічнім піднесенню українського народу. Того самого надіємося від них і на Підк. Руси, а то тимбільше, що працюють тут ті самі фаховці, які вели ту саму роботу в Галичині.

За почином Галичанина Евгена Булки основано на Підк. Руси тов. інвалідів „Надія". Головою Т-ва є Др. Бращайко, директором Галичанин Ю. Танчаковський. Т-во має на цілі нести матеріяльну й моральну допомогу воєнним інвалідам та воєнним вдовам і сиротам з Підк. Руси. Це товариство неполітичне, гуманітарне та безпартійне. Членом його може бути кождий інвалід з Підк. Руси без огляду на національність, віру та політичне переконання. Т-во має шість філій, понад 100 кружків і 12.000 членів. Тому, що більшість членів це карпатські Русини (90%), урядовою мовою товариства є мова руська (українська).

„Комітет допомоги українським збігцям в Ужгороді", оснований в червні 1920 р., має великі заслуги в допомозі галицьким біженцям. Головою комітету є інж. Творидло, касієром Др. Бирчак (оба Галичане). Харчівня комітету видала до кінця квітня ц. р. 9569 платних обідів, 3969 безплатних і 9103 платних, 3783 безплатних вечер. Обід з вечерою коштує 10 ч. к. Кождий біженець з Галичини одержує даром харч так довго, аж доки не дістане платного заняття.

IV.

„Насъ, Подкарпатску Русь, держить свѣтъ дуже убогими. Та не е что казати, чтось правды

свѣтъ мае. Але и мы маеме чтось, у чомъ намъ и великіи та славнѣ державы и народы могли бы позавидѣти: се наши политичнѣ партіи. У семъ мы ведеме передъ, у семъ насъ нихто не переможе, не перевисшить". *) Те саме, про що писав орґан руської хліборобської партії перед роком, можна повторити сьогодня. На Підк. Руси маємо такі політичні партії:

1. Руська хліборобська (земледільська) партія, основана в серпни 1920 р. Головою є Андрій Товт, селянин-староста з Дравець коло Ужгорода. Властивий провідник партії — о. Др. Августин Волошин. Найбільш діяльним членом партії є адвокат з Густу, Др. Мих. Бращайко, відвічальний редактор „Руської Ниви", орґану партії. Осідок управи партії: Ужгород, ул. Ракочого 32. Партія має по більших містах Підк. Руси свої секретаріяти, а по селах комітети. Партія має 180.000 членів, по більшій части самих селян. Ціль партії: дорогою як найширшої автономії обезпечити й оборонити народні господарські, культурні та політичні інтереси підкарпатського руського народа.

2. „Незалежна соціялдемократична партія Підкарпатської Руси" повстала через злуку руської соціялдем. партії з соціялдем. партіями жидівською та мадярською. На чолі партії стоїть Яцко Остапчук. Діяльніщими

*) „Руська Нива" з 26. серпня 1920 р. ч. 6 „Про партіи на Подкарпатской Руси".

членами партії є нотар з Ясіня, Евген Пуза, бувший майор гал. армії та Стефан Кочурак, студент прав з Гуцульщини родом. Органом партії був давніще „Народ“, тепер „Вперед“ на руській, „Előre“ на мадярській мові.

3. „Сільська републиканьсько-підкарпатська партія“, основана в серпні 1920 р. Це чеська партія, якої ціль укріпити чеський вплив, а до автономії Підк. Руси ставиться неприхильно. Підпирають її чеські аґрарії-централісти. Головою партії є малограмотний селянин Юрко Чвіль з Лучок Великих, який змінив своє імя на „Бальоґ“. Він одначе дає тільки фірму. Провід партії спочиває в руках Чеха, земледільного інспектора Хлопека, що живе в Мукачеві. Орґаном партії є „Село“, часопис для народа.

4. „Карпаторусска трудова партія“, основана в 1920 р. Головою є адвокат Бескид, бувший посол до мадярського парляменту. Властивий провід ведуть: Андрій Ґаґатко, Лемко з Галичини та Цурканович з Буковини. Це партія москвофільська. Її орґан „Русская Земля“ поширює аґітацію за православєм і баламутить бідний народ. Редактором орґану є Ґаґатко, ґімназ. учитель в Ужгороді.

5. „Підкарпатський земледільський Союз“ основано в грудні 1920 р. Головою є Карпаторос-мадярон, адв. конц. Др. Йосиф Камінський (40 літ). Програма партії подібна до проґрами руської хліборобської партії з тою одначе

ріжницею, що відноситься ворожо до Галичан та ширить мадярську орієнтацію. Орґан партії „Карпаторускій Вістник“ редаґований страшним язичієм. Редактором є Йосиф Камінський.

6. „Комуністична партія“, якої орґаном є „Правда“; редаґує її Карпаторос Іван Мондок.

Крім цих партій є ще християнсько-суспільна, угорська „правна“ та угорська партія малих ґаздів.

Наконець згадаю ще про часописи та видавництва. Крім згаданих партійних орґанів, як „Вперед“, „Руська Нива“, „Карпаторускій Вістник“, „Русская Земля“, „Село“ та „Правда“, є ще орґан мукачівської капітули „Наука“ (редактор о. Авг. Волошин). Шкільний реферат видає для учителів „Учителя“, а для дітей „Віночок“. Редактор обох Др. І. Панькевич (Галичанин). Тов. інвалідів видає „Нашу Оборону“, яку редаґує Ю. Танчаковський, Кооперативний Союз видає фаховий орґан „Кооператива“. Від марта 1921 р. виходить ще „Зоря“, яку редаґує І. Коханий. По програмі має вона служити піднесенню та поширенню руської культури на Підк. Руси. Крім того виходять: „Народна Школа“, — учит. орґан. Українське вид. редаґує М. Полянський, мад. М. Ґриґашій, Ужгород. В Мукачеві, як доносять найновійші часописи, вийшло перше ч. учит. орґану „Культура“. Далі: „Ruszinskoi Madyar Hirlap“ (по мад. для аґіт.) і „Podkarpatska Rus“ (по чеськи для аґіт).

Писано в червні 1921 р.

„Український Прапор“

виходить раз на тиждень,

Передплата виносить:

	без достави	з почтовою пересилкою
в Австрії:		
місячно	К. 32·—	34·—

		піврічно	річно
в Чехо-Словаччині:	чеських	К. 25·—	50·—
в Юго-Славії:	югосл.	К. 50·—	100·—
в Німеччині:		Мк. 25·—	50·—
в Краях латинської Унії .		Frs. 5·—	10·—
в Анґлії		sh. 4·—	8·—
в Америці		S 1·—	2·—

Ціна одного примірника К: 8·—

Адреса Управи часопису:
Wien, VIII. Langegasse 5. Parterre.

BIBLIOTHÈQUE
SOCIÉTÉ SCIENTIFIQUE ŠEVČENKO

Тогож автора:

1. **На Волині.** Спомини. Видання „Стрільця“ Камянець 1919.

2. **Похід українських військ на Київ.** Спомини. Видання „Українського Прапору“. Відень 1920.

3. **Які тепер суди на Україні.** Наукова розвідка. Видання „Стрільця“. Камянець 1919.

4. **Державна адміністрація на Україні.** Наукова розвідка. Видання „Стрільця“. Камянець 1919.

5. **Князь Ярослав Осмомисл.** Критична студія. Видання „Українського Прапору“. Відень 1920.

6. **Реалізм в творах Леся Мартовича.** „Вістник політики, літератури й життя“, ч. 9—10. Відень 1918.

8.0 V/E